

over de natuur, de rede, het volk, de tirannen, de vrijheid" ¹⁶⁾).

Nu is Taine's schildering van de 18de eeuw ongetwijfeld zeer somber gekleurd: hij is 19de-eeuwer en men kritiseert zijn vader nu eenmaal met minder toegankelijkheid dan zijn grootvader. Cassirer geeft dan ook een zeer optimistisch beeld van het 18de-eeuwsche denken, dat volgens hem juist grooten werkelijkheidszin toont ¹⁷⁾, maar wij vragen ons af of ook Cassirer niet eenigszins eenzijdig is in zijn schildering en misschien eigen idealen in de 18de eeuw legt. Mornet ¹⁸⁾ echter heeft door uiterst nauwgezet, onbevooroordeeld onderzoek van documenten betreffende wetenschap, letteren, wijsbegeerte en sociale en politieke toestanden in verschillende streken van Frankrijk een beeld kunnen geven van de levenswijze en de opvattingen, niet alleen van de filosofen en letterkundigen, maar ook van den middenstand en de geestelijkheid en zoo komt hij tot een oordeel, dat op een breede basis van empirisch onderzoek berust en buitengewoon evenwichtig is. Hij heeft aangetoond, dat de 18de eeuw niet alleen de eeuw van de Rede is, maar ook de eeuw van de experimenteele wetenschap, niet alleen de eeuw van de verlichting, maar ook van het bijgeloof, niet alleen van de nuchterheid, maar ook van de sentimentaliteit en hij meent, dat de echte revolutionairen niet de ware leerlingen van de „philosophen" geweest zijn ¹⁹⁾.

Wij meenen, dat er, gezien de uiteenlopende oordeelvellingen, nog reden is om de vraag onder oogen te zien: welke plaats hebben Rede en Ervaring in de natuurwetenschap van de 18de eeuw? Ten eerste, omdat genoemde schrijvers het oog vooral op Frankrijk (Taine, Mornet, Cassirer) of Duitschland (Cassirer) gericht hebben, terwijl Engeland en Nederland een geringe plaats in hun onderzoek innemen; in de tweede plaats, omdat zij vooral vanuit het standpunt der z.g. geesteswetenschappen het onderwerp bestudeerd hebben, terwijl juist de *natuurwetenschappen* in die eeuw, meer dan ooit daarvoor of daarna, een belangrijke plaats in de cultuur ingenomen hebben. Wel heeft Mornet ²⁰⁾ ook de natuurlijke historie in

¹⁶⁾ Taine, p. 315.

¹⁷⁾ Cassirer, p. XI.

¹⁸⁾ D. Mornet, *Les origines intellectuelles de la révolution française 1715—1787*. 2e éd. Paris 1934.

¹⁹⁾ *La pensée*, p. 118.

²⁰⁾ D. Mornet, *Les sciences de la nature etc.*